

**ИСТИФОДАИ
АНЪАНАҲОИ ХАЛҚИ ДАР
ҲАМКОРИИ МУАССИСА ВА ОИЛА
БАҲРИ ТАРБИЯИ ДУХТАРОН**

Мавлонова Раҳима Мустафоевна, н.и.п.,
доценти кафедраи педагогикаи умумии МДТ
«ДДХ ба номи акад.Б.Гафуров», (Тоҷикистон,
Хуҷанд)

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАРОДНЫХ
ТРАДИЦИЙ ПРИ СОТРУДНИЧЕСТВЕ
УЧРЕЖДЕНИЯ И СЕМЬИ В
ВОСПИТАНИИ ДЕВОЧЕК**

Мавлянова Раҳима Мустафаевна, доцент
кафедры общей педагогики, ГОУ «ХГУ имени
акад.Б.Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)

**USE OF FOLK TRADITIONS IN
COOPERATION OF THE INSTITUTION AND
FAMILY IN THE EDUCATION OF GIRLS**

Mavlonova Rahima Mustafaevna, Associate
Professor of the Department of General
Pedagogy, SEI "KhSU named after acad.
B.Gafurov" (Tajikistan, Khujand),
E-mail: mavlonova70@mail.ru.

Калидвожаҳо: анъанаҳои халқӣ, тарбияи ахлоқӣ, ҳунари мардумӣ, фарҳанги миллӣ, маданияти рафтор, сифатҳои ахлоқӣ, ҳудудиҳои миллӣ, рушди маънавӣ, урфу одат ва анъанаҳои пешқадам, тарбияи арзишҳои ахлоқии духтарон.

Мақола ба аҳамияти маърифатӣ ва тарбиявӣ умулбаишарӣ доштани анъаҳои миллӣ бахшида шудааст. Дар мақола тарбияи насли наврас дар асоси анъанаҳои халқӣ, нақши расму оинҳо ва ҳунари мардумӣ назаррас муайян карда шудааст, инчунин оид ба моҳияти анъанаҳо дар замони имрӯза, инкишофи тақдир додан ва бой гардонидан анъанаҳои миллӣ таҳлили назариявӣ гузаронида шудааст. Дар асоси таҳлилу натиҷаҳои кор назаррас будани нақши анъанаҳои миллӣ дар тарбияи насли наврас, додани донишҳо ва тарбияи таҷрибаи пешқадами анъанавӣ ошкор карда шуданд. Фаъолияти мақсадноки омӯзгор оид ба тарбияи ахлоқии духтарон дар ҳамкорӣ бо хонандагон, падару модарон, аҳли ҷомеа боиси ташиқули шаҳсияти ахлоқан ба ҷомеа мутобиқ ба назар гирифта шудаанд. Муаллиф дар чараёни мавриди таҳлил ва баррасии мақолаи мазкур камбудҳои тарбияи ошкоро муайян карда, роҳҳои баартараф кардани онро пешниҳод намудааст. Мақолаи мазкур муаллимони мактабҳои миёнаро дар қори мақсадноки онҳо оид ба шинос намудани насли наврас бо таърихи анъанаҳои миллӣ ҳамчун унсурҳои мероси ҷамъиятӣ фарҳангӣ ва ташиқули додани қобилияти эҷодиву маърифатӣ равона месозад.

Ключевые слова: народные традиции, нравственное воспитание, народные промыслы, национальная культура, культура поведения, нравственные качества, национальное самосознание, нравственное развитие, обычаи и ведущие традиции, воспитание нравственных ценностей девушек.

Статья посвящена воспитательному и общечеловеческому значению национальных традиций. Отмечается, что весьма важным является воспитание подрастающего поколения на основе народных традиций, роль обычаев и народных промыслов, а также проводится теоретический анализ сущности традиций в современное время, развития, совершенствования и обогащения национальных традиций. На основе анализа и результатов работы выявлено значение роли национальных традиций в воспитании подрастающего поколения, привитии знаний, воспитании передовых традиционных практик. Целенаправленная деятельность учителя по нравственному воспитанию девочек во взаимодействии с учениками, родителями, членами общества привела к формированию нравственной личности, адаптированной к социуму. В ходе анализа и рецензирования данной статьи автор выявил недостатки семейного воспитания и предложил пути их устранения. Данная статья предназначена учителям средней школы и способствует налаживанию целенаправленной работы по ознакомлению подрастающего поколения с историей национальных традиций как элементов социального и культурного наследия и формированию творческих и познавательных способностей.

Key words: folk traditions, moral education, folk crafts, national culture, culture of behavior, moral qualities, national identity, moral development, customs and leading traditions, education of moral values of girls.

the article is devoted to the educational and universal significance of national traditions. The article essentially defines the education of the younger generation on the basis of folk traditions, the role of customs and folk crafts, and also provides a theoretical analysis of the essence of traditions in modern times, the development, improvement and enrichment of national traditions. Based on the analysis and results of the work, the importance of the role of national traditions in educating the younger generation, instilling knowledge, and nurturing advanced traditional practices was revealed. The purposeful activity of

the teacher in the moral education of girls in interaction with students, parents, and members of society led to the formation of a moral personality adapted to society. During the analysis and review of this article, the author identified the shortcomings of family education and proposed ways to eliminate them. This article guides secondary school teachers in targeted work to familiarize the younger generation with the history of national traditions as elements of social and cultural heritage and the formation of creative and cognitive abilities.

Тарбия бо баробари пайдо шудани ҷамъияти инсонӣ ва ба ғайрияти меҳнатӣ гузаштани ӯ ба вучуд омада, яқмаром бо он инкишоф ёфтааст. Халқ дар ҳамаи давру замон моҳияти тарбияи насли наврас ва душвории онро хеле хуб дарк намуда, боварӣ дошт, ки тарбия ба инсон хушбахтӣ ва бахту саодат меоварад. Аз ин рӯ, халқи тоҷик ҳам ба монанди халқҳои дигар ба тарбияи фарзанд эътибори хоса зоҳир намуда, дар ҳар давру замон роҳҳои беҳтари онро ҷустуҷӯ ва дарёб мекард. Баҳри ба камол расонидани фарзанд халқ ҳамеша ба педагогикаи халқӣ рӯ меовард, зеро он мазмуни халқӣ дошта, ба ҳуди халқ мансуб аст ва онро ҳуди халқ ба вучуд овардааст.

Халқи тоҷик дар таърихи тулонии хеш ба масъалаҳои таълиму тарбия аҳамияти махсус дода, ба дастовардҳои бузурге, ки аҳамияти умумибашарӣ доранд, ноил гардидааст. Масъалаи тарбияи насли наврас яке аз масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ ба шумор меравад. Дар бораи ҷӣ тавр ба роҳ мондани тарбияи насли ҷавон файласуфон, равоншиносон, педагогон фикру ақидаҳои хеле ҷолибро баён намудаанд, ки то имрӯз аҳамияти тарбиявии ҳудро гум накардаанд.

Анъанаҳои гузаштагонӣ ҳудро давом дода истода мутафаккири бузурги халқи тоҷик Аҳмади Дониш чунин гуфтааст: «Тарбияи бачагон ин қарзи падару модар мебошад, ки ин қарзро бояд онҳо иҷро намоянд». Ӯ бисёр мисолҳо дар бораи ҳунармандон оварда ба бачагон маслиҳатҳо додааст, ки насли ҷавон донишҳо ва ҳунармандиро омӯзанд [1, с. 44].

Аз тарафи Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон барои эҳёи анъанаҳои миллий ва ҳунарҳои мардумӣ тамоми шароитҳо фароҳам оварда шудааст. Дар ҳар замон баҳри эҳёи рушд ва ба наслҳои минбаъда мерос гузоштани арзишҳои миллий шахсиятҳои рӯи қорзори давлатдорӣ меоянду дар ин ҷода нақши муассиру асосӣ мегузоранд. Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз зумраи чунин шахсиятҳо, ки тамоми анъанаҳои миллии қариб ба ғӯшаи фаромӯшӣ рафтаре бо ҷаҳду талош аз нав эҳё намуданд.

Анъанаҳои пайвастагии наслҳои ташкил мекунанд, дар онҳо ҳаёти маънавӣ ва ахлоқии халқҳо нигоҳ дошта мешавад. Анъанаҳои ӯнсӯроҳои мероси иҷтимоӣ ва фарҳангӣ мебошанд, ки аз насл ба насл мегузаранд ва дар ҷомеаи муайян, дар ғуруҳи иҷтимоӣ муддати тулонӣ нигоҳ дошта мешаванд. Пайвастагии қалонсолон ва хурдсолон маҳз ба анъанаҳои асосӣ ёфтааст. Ҷӣ қадаре ки онҳо ғуноғун бошанд, ҳама қадар халқ аз ҷиҳати маънавӣ бойтар мегардад. Дар ташаккули шахсият анъанаҳои халқӣ ва расму оинҳои мавқеи муҳимро ишғол мекунанд.

Анъанаҳои халқӣ моҳияти ҳудро дар замони имрӯза то ҳоло гум накардаанд. Ба ҳама муносибат бояд анъанаҳои инкишоф, тақмил ва бой гардонидан лозим мебошад. Чун қоида, чунин таъсироти бомақсадона ба бачагон сифатҳои муҳим ва махсус ба монанди: меҳнатдӯстӣ, ҷавобгарӣ, боинтизомӣ, масъулиятшиносӣ, маҳорати тез ва босифат иҷро намудани вазифаҳои таълимӣ ва меҳнатӣ, аз таҳти дил иҷроиши сӯпоришҳои ҷамъиятӣ ва ғайраре ташаккул медиҳад.

Нақши анъанаҳои халқӣ дар тарбияи насли наврас назаррас аст. Таваҷҷути омӯзиши анъанаҳои маҳаллӣ, бачагон ба муҳити фарҳанги халқӣ дохил мешаванд. Тарбияи насли наврас имрӯз мазмуни нав пайдо карда, шакл ва методҳои он низ то андозае тағйир ёфтааст. Мушоҳидаҳои нишон медиҳад, ки солҳои охир омӯзгорон, падару модарон ва аҳли ҷомеа изҳор менамоянд, ки пояи тарбия то андозае суст шуда, ахлоқи одоби наврасону ҷавонон қоста гардидааст.

Омилҳои суст шудани пояи тарбияи ахлоқии насли наврас ғуноғун мебошанд. Ба ақидаи мо яке аз сабабҳои паст рафтани тарбияи насли наврас то андозае фаромӯш сохтани анъанаҳои неку пешқадами мардумӣ ба ҳисоб меравад. Мутаассифона бисёре аз урфу одатҳои пешқадами аҷдодонамон, ки дар таълиму тарбияи насли ҷавон қимати арзишманд доштанд, дар давраи руқуд чун ҷанбаи динӣ маънидод карда шуда, ҷашнгири ва истифода бурдани онҳо манъ карда мешуд.

Анъанаҳои миллӣ дар кишвари мо баёнгари миллати меҳнатдӯсту ҳунарпарвари тоҷик буда, пайвандгари насли имрӯза ба гузаштаи таърихи башариятанд.

Имрӯз истиқлоли давлатӣ имконияти васеъ фароҳам овардааст, ки ба таври чуқур ва ҳамаҷиҳа арзишҳои миллӣ, фарҳангӣ ва таърихӣ халқи тоҷик омӯхта шаванд. Дар ин самт халқи тоҷик солҳои охир тавонист, ки дар назди ҷомеаи ҷаҳонӣ таърихи қадима ва пурғановати фарҳангии худро муаррифӣ намояд. Бинобар ин, омӯзиши афкори педагогии халқи тоҷик, аз ҷумла, урфу одат ва анъанаҳои пешқадам ва истифодаи онҳо дар тарбияи арзишҳои ахлоқии духтарон ин фазои холиро пур карда метавонад.

Анъанаҳои қадимаи халқи тоҷик аҳамияти бузурги итҷимой-таърихиро дар бар мегиранд. Имрӯзҳо омӯхтану ба шароити имрӯза мутобиқ намудани анъанаҳои пешқадами халқи тоҷик вазифаи таъхирнопазири мактаб, оила ва аҳли ҷомеа мебошад, чунки дар шароити имрӯза аҳамияти тарбиявии анъанаҳои халқӣ, урфу одат ва расму оинҳои халқӣ торафт зиёд мегардад. Ҳамчунин қимати тарбиявии анъанаҳои халқӣ он вақт меафзояд, ки агар онҳо бо анъанаҳои имрӯза дар алоқамандӣ бо мақсади тарбияи духтарон истифода бурда шаванд, зеро қоида ва меъёрҳои ахлоқӣ вобаста ба ҳаёти имрӯза то андозае тағйир ва ташаккул меёбанд. Носири Хусрав чунин овардааст: «Одами бадниҳод ба ҳеҷ чиз эътиқод надорад, ба ҷузъ аз манфиати худ, чизи дигарро намениносад, вале хеле ба осонӣ хиёнат мекунад, фиреб медиҳад, меҳуззад, дурӯғ мегӯяд, ёрон, ҳамватанон, мулку диёрро арзон мефурӯшад» [4, с.87].

Ибни Сино дар рисолаи «Тадбири манзил» ба зан 17 сифатро нисбат медиҳад, ки дар байни онҳо: хирадмандӣ, садоқат, ростқавлӣ, вафодорӣ махсус таъкид шудааст. Дар баробари ҳамин, Ибни Сино дар рисолаи «Саломон ва Абсол» занони бевафо, сустирода, беор, бевичдон ва беодобро саҳт мазаммат кардааст. Бо ақидаи Ибни Сино агар зан сабукпо, беҳаё, беақл, бевичдон, маккор ва бевафо бошад, ба оила ба ҷои сидқу вафо, хушбахтӣ ва оромӣ, бадбахтиву шармандагӣ меорад [11, с. 45].

Дар баробари ҳамин, ӯ занонро ба мулоҳизакорӣ, ишқу вафо ва дурандешӣ давъат намудааст. Ба ақидаи Ибни Сино барбархуққӣ ва эҳтироми тарафайн ба камолати ҷисмонӣ ва маънавии авлод таъсири мусбат мерасонад. А.И.Титаренко моҳият ва вазифаҳои тарбияи ахлоқиро муайян намуда, қайд менамояд, ки «ахлоқ барои инсон нақши ивазнашавандаи «кутбнамо» – и рафторро иҷро менамояд, ки имкон медиҳад шахс ба таври самаранок мавқеи худро дар ҳаёти ҷамъиятӣ, дунёи махсуси фарҳангӣ, ҷаҳони арзишҳои иҷтимоӣ муайян намояд».

Файласуфон робитаи байни ахлоқ ва ҷомеаро мавриди омӯзиши қарор дода, ба хулосае омаданд, ки шуури ҷамъиятӣ ҳастии ҷамъиятиро муайян месозад. «Дар ин маврид дар маркази диққат на он робитаҳое қарор доранд, ки аз ҳастии ҷамъиятчиӣ ба шуури ҷамъиятӣ равона карда мешаванд, балки ҳамоно робитаҳои мутақобилаи аз шуури ахлоқӣ ба ҳастӣ ва ба ҷомеа нигаронидашуда қарор доранд» [6, с. 147].

Қобили зикр аст, ки чунин анъанаҳои неқ имрӯз низ қимати ахлоқии худро гум накардаанд. Олимон ва зиёиёни Тоҷикистон барои эҳтиёткорона муносибат кардан ба дурдонаҳои мероси маънавии халқ кӯшиши зиёд намуда, барои омӯхтану тарғиб намудани анъанаҳои пешқадами халқ корҳои шоёнро ба анҷом расонида истодаанд.

Файласуфи ахлоқшинос А.А.Хусейнов ҳангоми ба роҳ мондани тарбияи ахлоқӣ муқобили пеш гирифтани роҳи ба ахлоқ тобеъгардонӣ, насиҳатгӯӣҳо ва талқини ҳаёти маънавии пуршиддат баромада, таъкид намудааст, ки «ҳеҷ гоҳ ин маъноӣ онро надорад, ки гӯё тарбияи ахлоқӣ бидуни ба тарбиягирандагон додани таҷрибаи ахлоқӣ ба воситаи сухан, бе муроҷиат ба арзишҳои ахлоқӣ дар ҳамоно намуде, ки онҳо дар забон инъикос ёфтаанд, амалӣ мешавад. Маълум аст, ки ин номумкин аст. Расонидани таъсири ахлоқӣ бо усули шифохӣ дар навбати худ шароити муайяно талаб менамояд. Дар айнӣ ҳол сухан дар бораи самаранокии муҳокимаронии ахлоқию тарбиявӣ меравад, на дар бораи сухан» [6, с.152]. Ба ақидаи мо, муаллиф роҳу усули хеле ҳам мувофиқи тарбияи арзишҳои маънавию ахлоқиро муайян намудааст.

Мутаассифона, чунин анъанаҳои неқ ба монанди ҳурмати падару модар, меҳнатдӯстӣ, фурутанӣ, зебоипарастӣ, меҳнатдӯстӣ, инсондӯстӣ, эҳтироми калонсолон, ҳурмати устод, ростӣ ва ростгӯӣ, хоксорӣ, неқӣ ва нақӯкорӣ, бо ҳам иттифоқ будан, ҳунар ва ҳунарамандӣ, дӯстӣ ва одамият ва ғайра, ки дар тарбияи духтарон кумак и зиёд расонида метавонанд, дар оила ва мактаб хеле кам истифода бурда мешаванд.

Таъсири анъанаҳои халқӣ он вақт мушоҳида карда мешавад, ки агар ин кор пеш аз ҳама дар оила ба роҳ монда шавад. Яке аз вазифаҳои муҳими оила тарбияи ахлоқии духтарон ба шумор меравад. Дар таҷрибаи ҳаёт халқ ба чунин хулоса омадааст, ки латофат ва назокати зан на танҳо дар ҳалимӣ, ғамхорӣ, меҳрубонӣ, қобилияти дарк намудани дигарон, хушмуомилагӣ, кушодарӯӣ, самимият, ҳаётдӯстӣ, балки дар сарбаландӣ, ҳисси шарафи худро риоя намудан,

Қобили зикр аст, ки дар мактабҳои ҷумҳурии гузаронидани ҷорабиниҳои гуногун оид ба тарбияи худшиносии миллӣ ба ҳукми анъана даромадааст. Бо ин мақсад барои хонандагон суҳбату лексияҳо, вохӯриҳо, тамошои ёдгориҳои таърихӣ, осорхонаҳо, қайди санаҳои миллӣ, ҷамъомадҳо оид ба сулҳу дӯстӣ ва ғайра ташкил карда мешаванд.

Яке аз роҳҳои таълиму тарбияи духтарон дар оила ва мактаб ин ба роҳ мондани ҷорабиниҳои зерин мебошад:

1. Бо мақсади боз ҳам ташаккул додани қобилияти духтарон чиҳати аз худ кардани тарбияи ахлоқӣ истифода бурдан аз воситаҳои самараноки корҳои беруназсинфӣ ва беруназмактабӣ.

2. Ба ҳисоб гирифтани хусусиятҳои фардӣ ва синнусолии духтарон ва шавқу завқи онҳо хангоми бароҳмонии корҳои тарбиявӣ.

3. Ба назар гирифтани ҳаёти ҳаррӯзаи коллективи синф ва ҳодисаҳои дар гирду атроф баамаломада.

4. Ба назар гирифтани таҷрибаи шахсӣ ва тасаввуроти худӣ духтарон дар боби одобу ахлоқ.

5. Ташкил ва гузаронидани диктант, эссе, иншоҳо дар мавзӯҳои гуногуни ахлоқӣ.

6. Дар духтарон бештар ташаккул додани мустақилиятнокӣ ва малакаи худтарбиякунӣ.

Ҳамин тавр дар зиндагонӣ анъанаҳои халқӣ вобаста ба тарбияи худшиносии миллӣ фаровонанд, истифодаи онҳо ба муаллимон ва падару модарон ёрӣ мерасонанд, ки дар ҷавонон ва наврасон рафтори нек, ахлоқи хуб, меҳнатдӯстӣ ва дигар хислатҳои парваранда, ҷамъиятро аз нуқсонӣ камбудии зарарноки одобу ахлоқ раҳӣ бахшанд. Дар ташаккули ҳар фарди солим ва тарбияи он шароити муҳит, муносибат бо олами атроф, ташкили дурусти ҳаёт, ғайриятиҳои гуногун аҳамияти махсус доранд. Анъанҳои халқӣ тоҷик, инчунин аҳамияти бузургии иҷтимоӣ – психологӣ ва педагогӣ дошта, асрҳои аср ҳазорҳо насли наврасро тарбия намудаанд ва имрӯз низ ин анъанаҳо ҳамчун як воситаи тавоноии таълиму тарбияи ҷавонон хизмати босазое менамоянд. Аз ин рӯ, лозим аст, ки дар мактаб ва оила муаллимон ва падару модарон роҳҳо ва усулҳои истифодабарии анъанаҳои халқиро ҷустуҷӯ намоянд ва хангоми дарс ва корҳои тарбиявӣ аз онҳо фаровон истифода баранд.

АДАБИЁТ:

1. Афзалов Х.Таърихи педагогикаи халқӣ тоҷик/ Х. Афзалов, Б. Раҳимов.- Душанбе: «Маориф», 1994.- 44с.
2. Ашуралиев, М. Тарбияи маънавияи ахлоқии мактабиён дар суннатҳои педагогии мардуми тоҷик/ М. Ашуралиев.-Душанбе: Ирфон, 2007.
3. Атахонов Т. Лутфуллоев М., Шарифов А. Очеркҳои афкори педагогӣ/ Т.Атахонов, М.Лутфуллоев, А.Шарифов.- Душанбе, 2005. с-87.
4. Б.Раҳимов.Педагогикаи этникӣ ва халқии мардуми тоҷик/Б.Раҳимов, А.Нуров.- Душанбе, 2008.
5. Гришин Д.М.Народные традиции в воспитании/Д.М.Гришин,Г.П. Панарина Г.П.- Калуга, 1992 г. 256 с.
6. Гулмадов, Файз. Ҳамгироии ташаккули донишҳои ахлоқӣ ва рафтори мактаббачагонӣ хурдсол.- Душанбе, «Ирфон»,2014. с.147-155.
7. Измайлов, А.И. Народная педагогика, Москва,1991.- 253 с.
8. Крупская, Н.К. Научимся работать по настоящему.Москва:1959, с-426.
9. Кайковус, У. Қобуснома.-Душанбе, Адиб, 1990,с. - 58.
10. Қодиров, Қ. Таърихи тарбия аз аҳди бостон то замони Сомониён. Душанбе, 2012.
11. Орифӣ, М. Аз таърихи афкори педагогии халқӣ тоҷик. – Душанбе, 1962 с. - 45
12. Маджидова, Б. Традиции таджикского народа в формировании нравственных качеств личности. - Душанбе, 2004. -212 с.
13. Макаренко, А.С. Маърузаҳо оид ба тарбияи бачагон.- Душанбе: «Маориф», 1980.
14. Нуров, А. Арзишҳои миллию умумибашарӣ, заминаҳои пайдоиш, инкишоф ва нақши онҳо дар тарбияи инсон. Душанбе, «Ирфон», 2003.
15. Нуров,А. Нақши арзишҳои маънавӣ дар тарбияи мактабиёни хурдсол/А.Нуров.-Душанбе, «Матбуот». 2002.

REFERENCES:

1. Afzalov H., Rahimov B. «History of pedagogy of the Tajik people». Dushanbe, «Maarif». 1994. p – 44.
2. Ashuraliev M. Spiritual and moral education of schoolchildren in the pedagogical traditions of the Tajik people. Dushanbe: Irfan, 2007.
3. Atakhonov T. Lutfulloev M., Sharifov A. Essays of pedagogical opinion. - Dushanbe, 2005. p - 87.

4. B. Rahimov, A. Nurov Ethnic and folk pedagogy of the tajik people. Dushanbe, 2008.
5. Grishin DM, Panarina GP. «Folk traditions and education». Kaluga, 1992. 256 p.
6. Gulmadow Faiz. Integration of formation of moral knowledge and behavior of young school children. - Dushanbe, «Irfan», 2014. pp. 147-155.
7. Izmailov A.I. Narodnaya pedagogy, Moscow, 1991.- 253 p.
8. Krupskaya N.K. Let's not work for real. Moscow: 1959, p-426.
9. Kaikovus U. Nightmare. - Dushanbe, Adib, 1990. p.-58.
10. Kadyrov K. The history of education from the ancient times to the times of the Somonians. Dushanbe, 2012.
11. Orifi M. From the history of pedagogical thought of the Tajik people. - Dushanbe, 1962.p. 45.
12. Majidova B. The tradition of the tajik people and the formation of moral qualities of the individual. - Dushanbe, 2004. -212 p.
13. Makarenko A.S. «Lectures on raising children». - Dushanbe, «Maarif», 1980.
14. Nurov A. National and universal values, the basis of their origin, development and role in human education. Dushanbe, «Irfan», 2003.
15. Nurov A. The role of moral values in the education of young schoolchildren. Dushanbe, «Matbuot». 2002.